

Эгимбаева Ж.Б.

ЧЕТ ТИЛИ САБАГЫ БОЮНЧА СТУДЕНТТЕРДИН ӨЗ АЛДЫНЧА ИШТӨӨ ИШИН УЮШТУРУУ

Эгимбаева Ж.Б.

ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Жогорку окуу жайларында чет тилин окутуу процессинин натыйжалуулугу бир катар факторлорго көз каранды. Анын эң башкы милдеттеринин бири өз алдынча активдүү ой жүгүртө ала турган жаштарды тарбиялап чыгаруу. Сунуш кылынып жаткан материалды өздөштүрүүдө студенттин чыгармачылык менен мамиле кылуусуна жетишүүдө, мугалимдин өз ишин терең билгендиги жана студенттин материалды өздөштүрүү процесси билгичтик менен башкара алуусу айрыкча мааниге ээ. Берилген материалды студенттер тарабынан аң сезимдүү өздөштүрүүсүн өстүрүүдө дидактиканын активдүүлүк жана өз алдынчалуулук принциптери чоң роль ойнойт. Билим алуу процессинде студенттин активдүүлүгү жана анын жогорку деңгээлдеги өз алдынчалуулугу анын демилгелүүлүгүнөн байкалат. Ал эми студенттин билим алуу процессиндеги өз алдынчалуулугу болсо, анын ишмердүүлүгүнүн мүнөздөөчүсү, активдүүлүктүн жогорку формасы болот. Өз алдынчалуулуктун белгилери төмөнкүлөр болуп эсептелет.

а) Мугалимдин же башка бирөөнүн кийлигишүүсүз өз алдынча ой жүгүртүүгө аракет жасоо жана ал багытта тиешелүү ыкмаларга ээ болуу;

б) Жаңы кырдаалда иш алып баруу жөндөмдүүлүгү;

в) Сунуш кылынган жаңы түшүнүктөрдү үйрөнүп гана жөн болбостон, аларды терең түшүнүүнүн жолдорун өздөштүрүүгө аракет кылуу;

г) Башка ой-жүгүртүүлөргө сын көз караш менен карай билүү;

д) Өзүнүн ой-жүгүртүүсүнүн көз каранды эместиги.

Активдүүлүк менен өз алдынчалуулук бири-бири менен тыгыз байланышта. Чет тилин үйрөнүүдө студенттердин активдүүлүгү жана өз алдынчалуулугу аларга терең жана бекем билимге ээ болууга мүмкүнчүлүк берет. Бул багытта иш алып баруу жумушу чет тили сабагынын негизги милдеттеринин бири экендиги талашсыз маселе жана анда жүргүзүлүүчү студенттердин өз алдынча иштери да чоң мааниге ээ.

Жогорку окуу жайларында чет тилин окутуу процессинде байланыштуу речти өстүрүү максатын көздөгөн иштердин ар кандай түрлөрүн колдонуу белгиленип, алардын эң негизгилеринин бири болуп студенттердин өз алдынча иштөө иштерин уюштуруу эсептелет. Грамматикалык материалдарды өздөштүрүү менен теорияда алган билимдерин практикада айкалыштыра алууга кенүктүрүүдө өз алдынча иштөө жумушунун мааниси өтө зор. Чет тили сабагында өз алдынча иштелүүчү жумуштар кебүнчө даяр тексттин үстүндө иштелет. Бирок бул текстти жөн салды көчүрүп коюу дегендикке жатпоого тийиш. Ар бир өз

алдынча иштелүүчү иштер алдыга койгон максаты жагынан айырмаланып, аны аткарууда берилген керсетмелер так аткарылууга тийиш. Чет тили сабагы боюнча аткарылуучу студенттердин өз алдынча иштөө жумуштары төмөндөгү максатты көздөп жүргүзүлөт:

а) Үйрөтүү жумуштары-студенттердин билим деңгээлин жогорулатууга карай багытталган;

б) Текшерүү жумуштары-студенттердин чет тили боюнча алган билимин, грамматикалык материалдарды кандайча өздөштүрүп жаткандыгын, эмнелерди үйрөнгөндүгүн байкоого алуу максатында жүргүзүлөт. Бирок өз алдынча иштерин жүргүзүүдө бул максаттар бири экинчисинен биротоло бөлүнүп каралбайт, ортосуна чек коюлуп ажыратылбайт. Мисалы: текшерүү жумушу студенттердин билимин байкоого алуу максатын гана көздөбөстөн, ошол эле учурда алардын билим деңгээлин жогорулатуу учун да кызмат кылары түшүнүктүү үйрөтүү, текшерүү максатында жүргүзүлгөн иштер төмөндөгү өзгөчөлүктөрүнө карата айырмаланышат.

Үйрөтүү иштерине мүнөздүү өзгөчөлүктөр:

1) Чет тилиндеги грамматикалык материалдардын, эреже-аныктамалардын, көнүгүү-тапшырмаларынын маанилерине байланыштуу жүргүзүлөт, башкача айтканда студенттердин теориялык алган билимдерин практика жүзүндө (оозеки жана жазуу түрүндөгү речинде колдоно билүү мүмкүнчүлүгү) бекемдөө максатын көздөйт.

2) Үйрөтүү жумушунун арапыгы грамматика курсу боюнча өтүлүп жаткан бир нече сабактардан кийин же ар бир чоң темаларга («сын атоочтун даражалары»), разделдерге («сын атооч» ж.б) карата өлчөнөт.

Үйрөтүү жумушун аткаруу учурунда студенттер ар кандай справочниктерден, сөздүктөрдөн кеңири пайдалана алышат. Өз алдынча иштин планы группа менен бирдикте түзүлүп, аны талдоого бардык студенттер катыша алышат.

Текшерүү жумушунун белгилери болуп төмөндөгүлөр эсептелет:

1) Өз алдынча иштелүүчү иштер ар бир сабак боюнча уюштурулат;

2) Ар бир студент өз алдынча иштейт;

3) Справочниктер, сөздүктөр менен иштешет;

4) Мугалим студенттердин жумушун текшерген кезде, ар бир ишке өзүнчө мүнөздөмө берүү менен бирге, студенттин каалоосу менен слайд түрүндө, оозеки презентациялоо жолу менен тапшырууга мүмкүнчүлүк берет жана группа боюнча жыйынтык чыгара алат. Өз алдынча иштөө иштерин өткөрүү тартиби эки түрдүү ыкманы талап кылат.

1) Оозеки түрүндө (слайд, презентация).

2) Жазуу жүзүндө.

Оозеки түрүндө өткөрүү адатта чет тилин эң жакшы өздөштүргөн студенттер арасында пайдалануу жакшы натыйжа берет. Ошону менен бирге эле жазуу түрүндөгү аткарылган иштер берилген тексттин көлөмүнө жараша грамматикалык эреже-аныкталмалардын мааниси тексттен ачылып, тилдин лексикалык-фразеологиялык байлыктарынан пайдалануунун жолдору көрсөтүлүшү тийиш. Ар бир жүргүзүлгөн жумуштар логикалык, стилистикалык талдоолорду да кучагына алууга тийиш. Берилген тексттердин мазмуну учурдагы окуяларга, жаңылыктарга, студенттердин турмуштана, күндөлүк иш-аракеттерине дал келе тургандай мезгилдүү басма сөз (газета же журнал) беттеринде жарык көргөн түшүнүүгө өтө оор болбогон макалалардан берилсе максатка ылайык келип, студенттин өзүнө тааныш, көрүп билгендери боюнча ой жүгүртүүсүнө кызыктырып, ынтызарлантышы мүмкүн жана берилген тапшырманы аткарууда кыскача баяндоо ыкмасына да көнүктүрүүгө өбөлгө түзүлөт. Кыскача баяндап берүү ишин өткөрүүдө алгач берилген текстте окулуп, андан кийин мазмунун оозеки сүйлөп беришет. Оозеки баяндоодо мугалим студенттен текстти толугу менен ырааттуу айтып берүүнү талап кылбастан бирок тексттин мазмунун өзгөртпөстөн кыскача баяндап берүүсүн талап кылат. Оз алдынча иштин бул түрү татаалыраак да, жооптуу да болуп эсептелет.

Текстте эмнелер негизги аны калтырып, өтө керектүү деп эсептелбегендерин алып ташташат, башкача айтканда студенттер мындай иштерди аткаруу менен ылгоо, тандоо, талдоо принциптерине үйрөнүшөт. Текстке байланыштуу суроо берүү ыкмасына көнүгүү иштери да өз алдынча иштөө жумушунун бир тапшырмасы болуп эсептелет жана ошондой эле берилген суроолорго жооп кайтаруу. Бул учурда студент берилген текстке анча өзгөртүүлөрдү киргизбестен, өзүнүн текстин иштеп чыгуусу зарыл. Башталган окуянын аягына улап өз оюн жазуу, же окуяны баштап жазуу, текстке корутунду чыгаруу же тексттин кириш бөлүмүн иштеп чыгуу, кээде текстке сүрөттөө элементтери тапшырмасын сунуштоо дагы максатка ылайыктуу болот. Мисалы: Тексттеги каармандын кылык-жору-

гун, туруш-турпатын сүрөттөө, окуянын качан, кайда болгондугун сүрөттөө жана башка. Мындай учурда берилген текст белгилүү өлчөмдө өзгөртүүлөргө учурай тургандыгы шексиз. Тилдик тапшырмаларды берүү аркылуу да ар кандай мүнөздөгү тапшырмаларды аткарууга болот. Мисалы: лексикалык, грамматикалык (морфологиялык, синтаксистик), стилистикалык тапшырмалар төмөндөгү кырдаалдарга жараша берилүүгө тийиш.

1) Сүйлөөчүнүн жагын өзгөртүү (тексте 1-жак менен баяндалганды 3-жак аркылуу сүйлөтүү);

2) Окуянын мезгили алмаштырып жазуу (текстте өткөн чакта айтылган мазмунду келер чакка, учур чакка келтирүү).

3) Тексттен тандалып алынган сөздөрдү башкача айтканда этиштерди, сөз айкалыштарын, сын атооч, сан атооч, тактооч, атоочторду пайдалануу аркылуу сүйлөмдөрдү түзүү.

Студенттердин өз алдынча ишинде аткарышуучу тилдик тапшырмалар чет тили сабагында үйрөнүп жаткан программалык курс менен студенттердин байланыштуу речин өстүрүү жумуштарын айкалыштырууну башкача айтканда теориялык билимдин практика жүзүндө бекемдөөнү максат кылып коет. Өз алдынча иштерди уюштуруунун методикасын иштеп чыгууда жогоруда көрсөтүлгөн тексттердин өзгөчөлүк белгилери сөзсүз түрдө эске алынуусу зарыл. Демек, чет тили сабагында жүргүзүлүүчү өз алдынча иштер кандай гана типте уюштурулбасын, ага тарбиялык мүнөзү, тематикалык байланыштуулугу, жанрдык белгилери жагынан өтө жакын тексттер тандалып, анын үстүндө иштөөнүн ар кандай жолдору, ыкмалары сунушталган учурда студенттердин өз алдынча иштөө жумушу өз натыйжасын бере алат жана максатына жетери талашсыз.

Адабияттар:

1. «Эл агартуу» журналы №1.1999-ж. Бишкек шаары.
2. «Эл агартуу» журналы №7. 2000-ж. Бишкек шаары.
3. «ИЯШ» журналы №10. 1998-ж.
4. «ИЯШ» журналы №2. 1999-ж.